

14. Справа «Лучанінова проти України» (Заява № 16347/02) : Рішення; Європейський суд з прав людини от 09.06.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/974_788.
15. Статус органів публічного обвинувачення: міжнародні стандарти, зарубіжне законодавство і пропозиції щодо реформування в Україні / за заг. редакцією О. А. Банчука. – К. : Атіка, 2012. – 624 с.
16. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.
17. Case Riepan v. Austria // ECHR, no. 35115/97, Strasbourg, 14 November 2000. – [URL]: <https://www.legal-tools.org/doc/c50ef0/pdf/>.
18. CPGE (2005) 16. Conference OF Prosecutors General OF Europe 6TH Session by the Council of Europe in co-operation with the Prosecutor General of Hungary. - Budapest, 29 & 31 May 2005.
19. James Madison, The Writings of James Madison, vol. 3 (citing letter to W.T.Barry, Aug. 4, 1822) [1910].
20. Minelli v. Switzerland, 25 March 1983, Series A no. 62, № 8660/79.
21. CJ-S-PR (2011) RAP 4. Проект звіту про зустріч : 4-та зустріч групи спеціалістів щодо ролі прокуратури поза межами кримінально-правової сфери, 7-8 грудня 2011 року Страсбург, Рада Європи. – 2011. – [URL] : https://www.gp.gov.ua/ua/cmo.html?_m=publications&_t=rec&id=101556

СВОБОДА ПЕРЕМІЩЕННЯ КАПІТАЛУ ЯК ПРИНЦИП ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Суходольська А.А., аспірантка Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова

A. Sukhodolska THE FREEDOM OF MOVEMENT OF THE CAPITAL AS THE PRINCIPLE OF THE EU INTERNAL MARKET: THE ISSUES

***Анотація:** У статті аналізуються загальні правові засади свободи переміщення капіталу в ЄС, а також політико-економічні та нормативні проблеми реалізації цього принципу у соціально-економічній практиці країн-членів ЄС, звертається увага на важливість використання цієї свободи ЄС в практиці господарського життя в Україні з врахуванням того, що така можливість згідно з правилами ЄС не вимагає членства в цьому співтоваристві на відміну від інших свобод.*

***Ключові слова:** Європейські свободи, свобода переміщення осіб, робочої сили (праці), товарів і послуг, свобода переміщення капіталу.*

***Annotation:** The article analyzes the general legal principles of the freedom of movement of the capital in the EU. European freedoms have become one of the main ideas of the organization of the European Union. Four of them are the most important. They determine the possibility of free movement of people, capital, labor, goods and services. These freedoms are considered as an obligatory condition for the formation and development of a common market, a common social, financial and economic space. The author notes that the process of free movement of the capital within the framework of state and interstate economic formation accelerates the adoption of national economy to European requirements. This principle ensures that individuals and legal entities can easily open accounts in any EU country; they can also transfer unlimited amounts of money from one country to another, what in general can lead to closer economic and financial integration. Nowadays the clear notion of the free movement of the capital doesn't exist. So in the article is proposed to understand under the term mentioned above, the transfer of capital movements from one Member State to another, which is independent. It means that it doesn't depend on the supply of goods, the provision of services or the movement of labor, that is, under the freedom of capital movements it is reasonable to understand independent freedom within the EU. The author considers the most important components of the transferring of the capital are the financial transactions related to investing: investing resources in another state; non- return the invested financial resources to the country of its original location in time, referring to the EU Directive No. 88/361 of June 24, 1988. and Regulation (EC) 2560/2001 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2001 on cross-border payments in euro. The author also analyzes the political, economic and normative problems of implementing of this principle in the social and economic practice of the EU member states, draws attention to the importance of using this EU freedom in the practice of economic life in Ukraine. This opportunity does not require membership according to the EU rules in this community unlike other freedoms.*

***Key words:** European freedoms, freedom of movement of persons, labor force (labor), goods and services, freedom of movement of capital.*

Однією із основних ідей організації Європейського Союзу стали європейські свободи. Найважливіші із них – чотири, які позначають можливості вільного переміщення людей, капіталу, робочої сили, товарів і послуг. Ці свободи справедливо розглядаються як обов'язкова умова формування і розвитку єдиного ринку, єдиного соціального та фінансово-економічного простору.

Званий також внутрішнім ринком, ринок ЄС пропонує територію, на якій не існує національних кордонів і бар'єрів, що дозволяє людям, товарам і послугам вільно пересуватися на підставі Пакту про створення Європейського співтовариства. Внутрішній ринок має принципове значення для процвітання, зростання і зайнятості робочої сили в ЄС, відіграючи роль у реалізації завдань Євросоюзу в контексті Лісабонської стратегії. Представляючи собою інтегрований, відкритий і конкурентний простір, ринок підтримує мобільність, конкурентоспроможність та інновацію у взаємодії, особливо, з галузевими напрямками політики співтовариства. Щоб кожен громадянин або підприємство могли повною мірою скористатися перевагами єдиного ринку, ЄС концентрує зусилля на усуненні перешкод, які все ще заважають його функціонуванню. Загалом ЄС прагне гармонізувати законодавство держав-членів та кандидатів на вступ до ЄС, щоб краще справлятися з викликами глобалізації та адаптуватися до прогресу, пов'язаного з новими технологіями[2].

Єдиний ринок повинен забезпечувати більше результатів та переваг для задоволення очікувань та проблем споживачів та підприємств. Забезпечуючи високі стандарти, єдиний ринок розширив потреби споживачів, запропонував асортимент, якість продукції, належну ціну, права, вносив процеси боротьби з недобросовісною конкурентною діяльністю, зловживанням домінуючих позицій тощо. Проте єдиний ринок може запропонувати більше в ключових галузях повсякденного споживчого життя, таких як енергетика або телекомунікації, а також в умовах фрагментарності чи відсутності ефективних секторів конкуренції. Крім того, необхідно посилити безпеку та якість продуктів і послуг, а також ринковий нагляд. Безпека харчових продуктів, фармацевтичні та роздрібні фінансові послуги - це сфери, в яких споживачі мають бути освіченими та підзвітними для повного використання переваг єдиного ринку. У цьому відношенні права споживачів, зокрема права на повновартісне та колективне відшкодування, повинні бути переглянуті з метою їх інтеграції в європейський простір.

Розширений та диверсифікований Європейський Союз, як ніколи, більше залежить від плавного функціонування єдиного ринку. ЄС спрямовує розвиток економіки на врахування конкретних даних та ринкових наслідків, віддаючи пріоритет в області, де ці ринки не функціонують належним чином або шанси поліпшення є оптимальними. Моніторинг ринку посилюється, щоб визначити причини невдач і їх потенціал на основі обстежень галузевої конкурентоспроможності, а також приведення ринків до спільних ініціатив і спільної технології.

Прості та індивідуальні інструменти дозволяють краще орієнтуватися та застосовувати єдиний ринок без додаткового регулювання. Для досягнення оптимальних результатів здійснюються заходи з раціоналізації використання існуючих інструментів та процедур у різних політиках. Те саме стосується інструментів для оцінки впровадження законодавства ЄС.

Відмітимо, що процес вільного переміщення капіталу в межах державного та міждержавного економічного утворення прискорює адаптацію національних господарств до загальноєвропейських вимог[1]. Даний принцип забезпечує фізичним та юридичним особам можливість безперешкодно відкривати рахунки в будь-якій державі ЄС; переводити в необмежених кількостях кошти з однієї країни в іншу. Загалом, це може призвести до тісної економічної фінансової інтеграції.

Свобода пересування капіталів актуальна для ринкової економіки, в якій учасники при прийнятті інвестиційних рішень керуються досить прямолінійною логікою «ризик /

доходність» і при цьому не можуть впливати на ризики, сприймаючи його в якості об'єктивного зовнішнього чинника.

Доцільно відмітити, що на сьогодні відсутнє єдине чітке поняття свободи руху капіталу, яке, тим не менш, формувалося протягом довгого періоду часу залежно від розвитку спільного ринку між державами-членами.

На сьогодні під рухом капіталів слід розуміти трансфер руху капіталів з однієї держави-члена до іншої, проте вони мають містити самостійний характер, а не здійснювався у зв'язку з постачанням товарів, наданням послуг або переміщенням робочої сили. Тобто під свободою руху капіталів доцільно розуміти самостійну свободу. Крім того ця свобода не залежить від громадянства учасників відносин. Відсутній документ, в якому стверджується, що користуватися свободою руху капіталів можуть тільки громадяни держав-членів. Навпаки, у багатьох випадках звертається увагу на те, що дана свобода поширюється на громадян третіх держав. Вказана особливість різко відрізняє свободу руху капіталу від інших трьох свобод – руху осіб, товарів і послуг.

Отже, рух капіталу в мажах ЄС – один із важливих економічних інструментів, який пов'язує національні господарства та єдине європейське господарство. Рух капіталу можна трактувати як трансферт майнових (прав участі, нерухомості та ін.) та грошових (кредити, розміщення облігаційних позик і ін.) ресурсів. Свобода руху капіталів в праві ЄС означає скасування всіх заходів, що ускладнюють укладання та дотримання умов угод, які пов'язані з подібним трансфертом, між резидентами різних держав. В результаті прямі інвестиції мають особливий вплив на всю економіку країн ЄС і її ядро - європейський бізнес. Вкладаючи капітал за межі своєї країни, європейський інвестор здійснює інвестиції в державі-реципієнті, яке теж входить в ЄС.

Відмітимо, що з економічної точки зору, міжнародний рух капіталу - це, по-перше, забезпечення для себе стабільного ринку безпосередньо або в якості трампліну для виходу на ринки «третіх країн»; по-друге, можливість покращити освітній рівень власного «внутрішнього ринку», ті чи інші сектори якого розташовані в різних країнах; по-третє, включення питань зростання свого фінансового інтересу в міждержавні відносини на регіональному та міжнародному рівні[8,9].

У юридичній та економічній літературі свободу руху капіталу розглядають у широкому та вузькому розумінні. Зокрема, у вузькому значенні – це суб'єктивне право громадян Європейського Союзу, компаній, зареєстрованих на території Європейського Союзу (в окремих випадках, іноземних юридичних і фізичних осіб) вільно і безперешкодно переміщувати капітали між державами-членами та між державами-членами та третіми країнами. Більш ширше трактування даного терміну означає не тільки свободу здійснювати переміщення капіталу, а й весь комплекс прав і обов'язків, пов'язаних із такою свободою і закріплених у нормативних актах ЄС, держав-членів ЄС, а також у рішеннях Суду ЄС[3].

Вільне переміщення капіталу в більш широкому сенсі має на увазі свободу грошових переказів, кредитування, інвестування коштів в акціонерний капітал з однієї країни в іншу, можливість вільної репатріації інвестованого капіталу, єдиний ринок капіталу, єдину або у високому ступені взаємопов'язану валютну систему, і в якості максимуму - єдину валюту.

Отже, рух капіталів охоплює всі фінансові операції та пов'язані з інвестиціями коштів. А рух платежів - це рух валютних коштів, які складають платежі на виконання зобов'язань сторін за укладеними угодами.

На практиці реалізація даного принципу є досить непростою, що пояснюється багатьма причинами як внутрішнього, так і зовнішнього спрямування. В першу чергу через стан світової валютно-фінансової кон'юнктури, оскільки кожна з країн намагається забезпечити стабільність курсів своїх валют в умовах обмеженої (спільнотою) координації економічної і валютної політики. Крім того, капітал як чинник виробництва відрізняється найбільшою мобільністю, що характеризується постійною міграцією (або готовності до

міграції) як самого капіталу так і клієнтської маси та неминуче веде до загострення конкуренції між країнами всередині спільноти не тільки на ринку капіталу, але і на всіх інших ринках.

Економічна суть руху капіталу визначається не перенесенням в іншу державу акту реалізації прибутку, укладеної в ціні товарів, що експортуються, а сам процес її створення. Цей чинник, за словами О.С. Богданова, зумовлює економічний інтерес сторони, що вивозить капітал, що поєднується з зацікавленістю приймаючої сторони в залученні іноземного капіталу і створення ефективного фінансового ринку[4]

Основою вільного пересування капіталу є інвестування капіталу з однієї країни-члена спільноти в іншу без будь-яких обмежень. При цьому гарантується свобода кредитування і грошових переказів; а також створення єдиного банку капіталу, що передбачає єдину валютну систему з єдиною грошовою валютою.

В екстрених і кризових випадках платежі і перекази можна обмежувати, але в цілому вони вважаються основним елементом нормальної економіки і не можуть розглядатися в якості макроекономічного чинника.

Вивчивши ґрунтовно дане питання можемо стверджувати, що регулювання капіталу – це серйозне втручання в економіку держави. У короткостроковому плані рух капіталу носить спекулятивний характер і неконтрольований притік і відтік капіталу можуть призводити до економічно необґрунтованим і руйнівним коливань процентних ставок, і як результат до девальвації і валютним кризам. Тому уряди держав членів намагалися до останнього контролювати ввезення та вивезення капіталів.

У багатьох випадках пересування капіталу має місце, коли фінансові джерела, розташовані в одній країні, використовуються для інвестицій в іншу країну і інвестицій не перераховується назад в країну початкового місцезнаходження фінансових ресурсів упродовж розумного строку".

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що найбільш важливими складовими переміщення капіталу є: фінансові операції, пов'язані з інвестуванням; інвестування ресурсів в іншу державу; неповернення в країну свого первісного місцезнаходження в розумний строк інвестованих фінансових ресурсів.

Директива ЄС № 88/361 від 24 червня 1988р.[5] в Додатку 1 містить перелік і класифікацію різних видів руху капіталу, але не дає дефініції. При цьому виходячи з цього переліку можна зробити висновок про те, що термін «рух капіталу» охоплює не тільки транскордонні портфельні інвестиції, але також різні форми прямих інвестицій, в тому числі заснування підприємств. В юридичній літературі під свободою руху капіталу розуміють односторонній трансферт, переказ капіталу, не обумовлений операціями, опосередкованими вільний рух товарів або послуг, що є транскордонний потік вартості в формі грошового капіталу або інших матеріальних або нематеріальних активів[6]. Як правило, під рухом капіталу розуміють інвестиції, при цьому односторонній трансферт грошового капіталу або матеріальних (нематеріальних) активів буде пов'язаний з інвестиціями, якщо не здійснюється з метою виконання грошового зобов'язання в двосторонньому договорі купівлі-продажу або обміну товарів, робіт, послуг.

Директива 88/361 / ЄЕС диференціює пересування капіталів на 12 груп і встановлює порядок їх руху в готівковій та безготівковій формі. У сфері поточних платежів сьогодні найважливішим актом є Регламент Європейського парламенту та Ради (ЄС) 2560/2001 від 19 грудня 2001 року про транскордонні платежі в євро. Цей документ застосовується до транскордонних платежів, що перевищує 50 тис. євро. Регламент 2560/2001 називає три види такого роду платежів: 1) транскордонні кредитні перекази; 2) транскордонні електронні платежі; 3) транскордонні чеки.

Процес переміщення капіталу можна простежити на ринку капіталу. Основне трактування «ринку капіталу» зустрічаємо у Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні[7], де передбачено, що це група взаємозв'язаних ринків, на яких формуються попит, пропозиції та ціни на фінансові

інструменти, зокрема ті, базовим активом яких є енергетичні та товарно-сировинні ресурси, а також відбувається перерозподіл вільних коштів інвесторів на користь тих суб'єктів, що мають в них потребу. Ринки капіталу включають в себе ринок цінних паперів (фондовий ринок) та інших фінансових інструментів (крім інструментів грошового ринку): 1) ринок реального капіталу - ринок ресурсів і основних фондів, матеріальних благ, створених людьми, які використовуються для участі у виробництві; 2) ринок фінансового капіталу - ринок, де здійснюється процес торгівлі фінансовими інструментами.

Розвиток ринку капіталів грає велику роль в умовах ринкової економіки. Він служить для акумулювання фінансових коштів, які потім можуть трансформуватися і перерозподіляються у вигляді позик або інвестицій. При перерозподілі фінансових інструментів, діють свої певні закони. Держава здійснює контроль над процесами, які відбуваються на ринку капіталу. Жорсткий адміністративний вплив вкрай небажаний, оскільки це негативно позначається на інвестиційній привабливості і відлякує учасників ринку. Але все ж кожна країна виробляє своєрідне регулювання ринкових процесів за допомогою нормативних актів. Від правильності рішень і прийняття необхідних законів залежить успіх розвитку фінансового ринку.

Структуру ринку капіталів (див. рис.) формують:

1) Фінансовий ринок складається з кількох ринків, які пов'язані між собою і один одного доповнюють;

2) Валютний ринок створює умови для відносин між продавцями і покупцями валюти. Цей ринок один з найбільших, його суб'єктами є компанії, що займаються експортно-імпортними операціями, нерезиденти та інші. Крім того, на цьому ринку здійснюється міжнародний рух капіталу. Через великий обсяг проведених операцій, на ринку присутня безліч посередників, які займаються купівлею і продажем валюти не з метою подальшого перерозподілу, а для отримання прибутку на різниці в курсі;

3) Ринок страхових послуг - також є досить масштабним. У Україні він менш виражений, але в країнах Європи і США обсяги такого ринку великі. Страхові компанії здійснюють свою діяльність у багатьох країнах, завдяки акумулюванню значної кількості фінансових інструментів, вони здійснюють інвестиції в різні сфери економіки;

4) Кредитний ринок - сукупність відносин між суб'єктами, які потребують фінансових ресурсах і тими, хто їх може надати. Кредитний ринок є фундаментальним для розвитку економіки. Його учасники акумулюють фінанси за допомогою залучення вільних ресурсів фізичних і юридичних осіб для подальшого інвестування у виробництво або для стимулювання купівельної спроможності;

5) Ринок акцій (фондовий) - механізм залучення фінансових інструментів шляхом випуску акцій для подальшого перерозподілу та інвестування в економіку;

6) Ринок деривативів - ринок похідних фінансових інструментів.

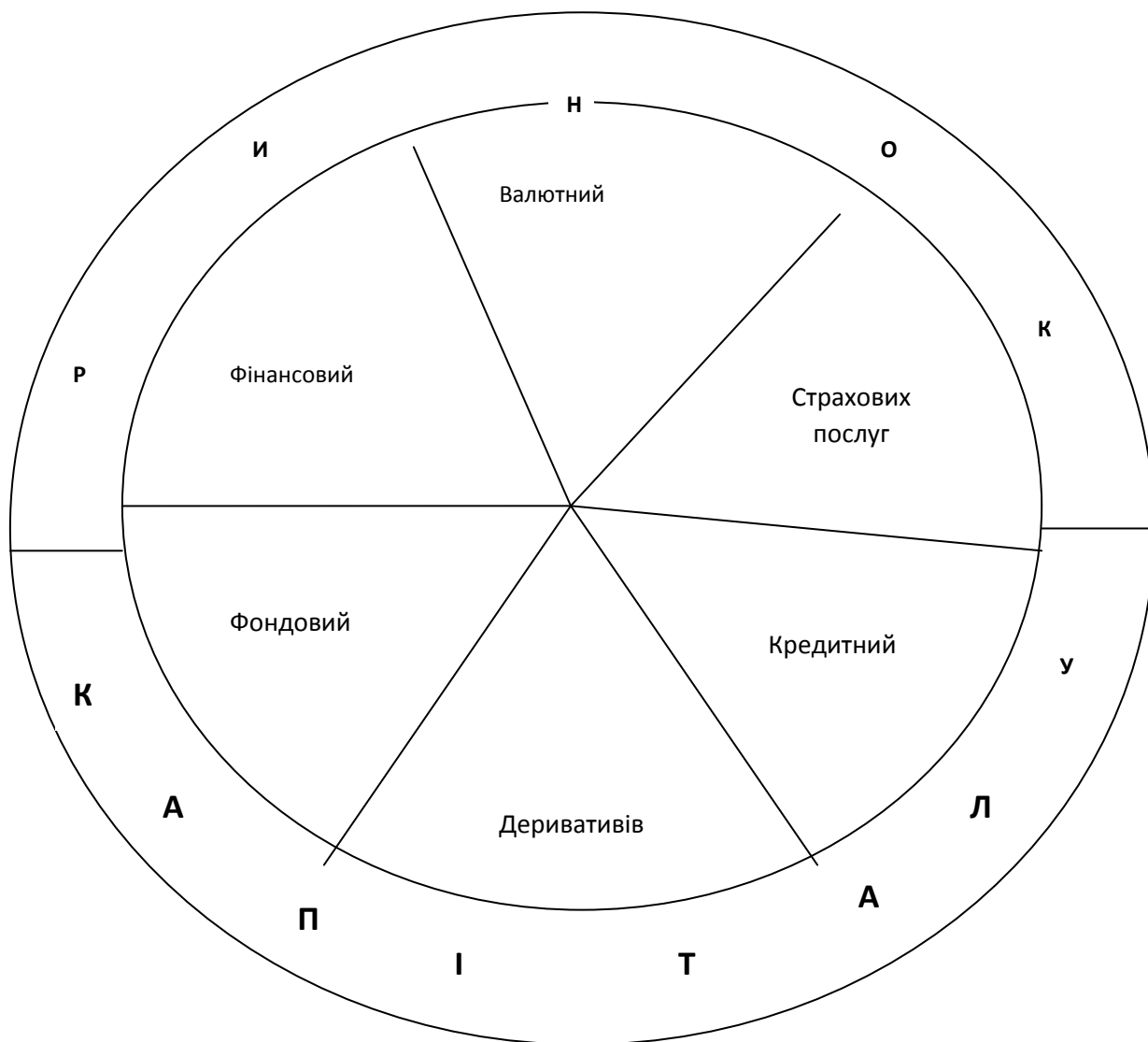

Рис: Структура ринку капіталів

Доцільно відмітити, що крім вищевказаної класифікації ринку капіталу розрізняють як первинний ринок, так і вторинний ринок акцій і облігацій. Як правило, ринки капіталу перебувають під пильним контролем з боку держави, оскільки на них звертаються значні суми грошей. Тому уряду в більшості країн мають спеціальні регулятивні органи, які стежать за роботою системи. Щоб фінансовий інструмент став частиною такого ринку, очікуваний період грошових виплат по ньому повинен перевищувати один рік. Якщо очікувані виплати будуть проводитися в період менше одного року, то такий інструмент відноситься до грошового ринку. Наприклад, семирічна казначейська облігація є частиною ринків капіталу, а казначейський вексель відноситься до грошового ринку.

Ринки капіталу складаються з чотирьох частин. На основному і вторинному фондових ринках здійснюються операції з купівлі-продажу акцій. На основному і вторинному ринку облігацій здійснюється купівля-продаж боргових фінансових інструментів. Інші операції зазвичай мають місце на грошовому ринку.

На частині ринку, на якій обертаються акції, здійснюється торгівля участю у власному капіталі. У цьому випадку покупець акцій набуває частину компанії, стаючи її співвласником. Власнику сертифіката акцій належить частина бізнесу, яка дорівнює відсотку акцій від їх загальної кількості. Наприклад, якби акціонеру належало 150 акцій компанії, яка випустила 20000 акцій, то цій особі належали б 0,75% бізнесу.

На частині ринку капіталу, де здійснюється обіг облігацій, проводяться операції з борговими зобов'язаннями. Облігація є по суті кредитом. Емітент фактично бере гроші в борг, а покупець надає їх. В умовах емісії облігацій фіксується зобов'язання емітента погасити борг (в більшості випадків з відсотками) в обумовлений період часу. На відміну від власників акцій, власники облігацій не отримують право власності на частину бізнесу.

На первинному ринку компанії, які випустили акції або облігації, мають справу безпосередньо з покупцем. Одним з форм продажу на первинному ринку є проведення IPO (англ. Initial Public Offering). На вторинному ринку операції проводять дві сторони, які не пов'язані з емітентом цінних паперів.

Інвестиції на ринку капіталу можуть бути пов'язані зі значними ризиками, тому інвестор може як швидко отримати високий дохід, так і втратити свій. У зв'язку з тим, що на ринку капіталу звертаються значні кошти, торги проводяться організовано, як правило, на фондових біржах. Контролююча функція біржі полягає в підтримці прозорого ведення торгів через торговельну платформу, а також у забезпеченні рівного доступу до інформації. Також у біржі існує клірингова палата, яка передбачає можливість відповідальності за здійснення розрахунків між сторонами і гарантує виконання угод. Учасники торгів, які порушили правила, можуть бути позбавлені членства і права здійснення угод на біржі, а в разі шахрайства можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

Загалом, у процесі дослідження свободи пересування капіталу обґрунтовано два аспекти, перший – внутрішній, базується на реалізації капіталу в держав членів, другий – зовнішній, в основі якого лежить реалізація капіталів між членами – державами та третіми країнами.

Врахування європейського досвіду реалізації передбачених свобод, у першу чергу, свободи переміщення капіталу є важливим для розвитку економіки України, оскільки дає можливість скористатися цими механізмами та інструментами ще до вирішення питання про формальне членство України в ЄС, а тому має враховуватися в економічній, податковій, бюджетній політиці держави як стратегічній, так і короткотерміновій.

Список використаних джерел

1. Костицький В. В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії / В. В. Костицький ; Ін-т законодав. передбачень і правової експертизи. – К., 2003. – 198 с.
2. Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/internal_market.html?root_default=SUM_1_CODED%3D24,SUM_2_CODED%3D2401&locale=ro
3. Право Европейского Союза : учебник / под ред. С. Ю. Кашкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – С. 504.
4. Международные экономические отношения. Учебник для вузов. Под. ред. проф. В.Е. Рыбалкина. 5-е изд., перераб. и доп. М., ЮНИТИ-ДАНА, 2005. С. 167.
5. Директива ЄС № 88/361 від 24 червня 1988р [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_182
6. Seldachek, M. Capital and Payments: The Prohibition of Discrimination and Restrictions/ M. Seldachek // European Taxation. - 2000.- January/February -P.14 - 28. С. 16
7. Концепція Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні [Електронний ресурс] / Нежим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2007-%D1%80>
8. Костицький В. В. Закон перманентної концентрації капіталу: економіко-правові проблеми / В. Костицький // Право України. – 2003. – № 12. – С. 48-53.
9. Костицький В. В. Інноваційна стратегія України. Економіко-правові проблеми реформи інноваційної справи в Україні. Інноваційне законодавство України (повне зібрання нормативно-правових актів у 3-х томах) Т.1 / В. Костицький // Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. – 2003.